

Lav, men økende ulikhet i Norge

1. Hvordan måles ulikhet?
2. Langsiktig trend: ulikheten øker
3. Ulikhet og økonomisk vekst
4. Hva forklarer ulikhet?
5. Grunn til bekymring?

Februar 2018

Norge har en av verdens mest jevne inntektsfordelinger, noe som henger nært sammen med fagbevegelsens styrke og rolle. Sentrale oppgjør og små lønnsforskjeller henger sammen. Men også andre trekk i den norske modellen har betydning. De siste 30 årene har det vært en tendens til økende inntektsulikheter.

Hvordan skatter og omfordeling er innrettet påvirker nivået på ulikhet i et samfunn, men også for eksempel hvilken arbeidslivs- og kompetansepolitikk som føres. En stor og aktiv velferdsstat styrker grupper som ellers ville stilt svakt på arbeidsmarkedet. Små lønnsforskjeller fører videre til oppslutning om generøse velferdsordninger¹. Lav ulikhet og stor velferdsstat henger dermed tett sammen.

Forhold på boligmarkedet, økt innslag av bonusordninger, større forskjell på de med og de uten arbeid, innrettingen av skattesystemet og innvandring blir trukket fram som mulige årsaker til økende ulikhet².

I dette samfunnsnotatet viser vi til analyser både fra OECD³ og IMF⁴ der de finner at økt ulikhet påvirker økonomisk vekst negativt. OECD konkluderer med at endringer i arbeidslivspolitikken og arbeidsmarkedets institusjoner, som redusert avtaledeking og lavere sysselsettingsvern, har vært noen av de viktigste forklaringene på den økte ulikheten vi har sett de siste 30 årene. Andre forklaringsfaktorer bak økende ulikhet som ofte trekkes fram er forhold på boligmarkedet, økt innslag av bonusordninger, større forskjell på de med og de uten arbeid, innrettingen av skattesystemet, teknologisk utvikling og innvandring.

For å redusere ulikheten, anbefaler OECD å innrette skattesystemet mer omfordelende, og å satse på sysselsetting gjennom både kompetanseheving og økt kvinnelig yrkesdeltakelse. Også i World Inequality Report fra 2018⁵ anbefales en progressiv inntektsbeskatning som et viktig virkemiddel for å demme opp inntekts- og formuesulikhet fra toppen, mens like muligheter til utdanning og godt betalte jobber anbefales som et tiltak for å løfte de som har lavest inntekter. Dette er svært kjente virkemidler i de nordiske velferdsmodellene.

¹ NOU 2009:10 Fordelingsutvalget. Vedlegg 3: Den skandinaviske modellen og økonomisk ulikhet.

² For eksempel "Derfor øker ulikheten" i Dagsavisen 14.august 2017.

³ In it together: Why Less Inequality Benefits us all. 2015.

⁴ Causes and Consequences of Income Inequality(Dabla-Norris et al 2015).

⁵ World Inequality Report 2018. Alvaredo, Chancel, Piketty, Saez, Zucman

1. HVORDAN MÅLES ULIKHET?

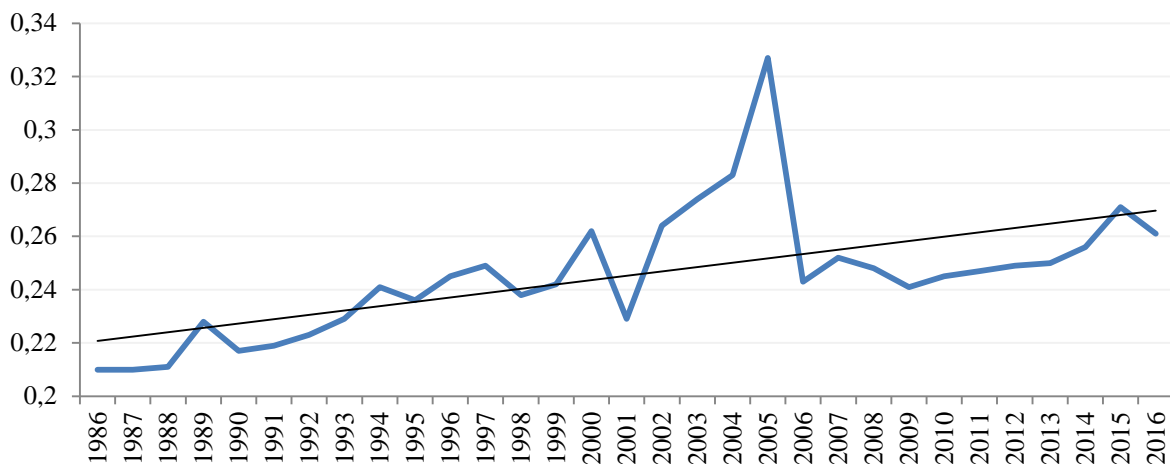
Ulikhet i et land kan måles på flere måter. De vanligste indikatorene som brukes er Gini-indeks, både før og etter skatter og overføringer, og forholdet mellom ulike desiler på inntektsfordelingen.

Gini-indeks

Et vanlig mål for å vise ulikheter mellom land, er å benytte Gini-indeksen for disponibel inntekt, det vil si inntekter etter skatter og overføringer. Skattenivå og størrelsen på velferdsordningene i et land vil opplagt være med på å forklare nivået av ulikhet målt ved Gini-indeksen for disponibel inntekt. Gini-koeffisienten varierer mellom 0, som indikerer at alle har samme inntekt, og 1, som indikerer at all inntekt tilfaller en person. Jo lavere verdi Gini-koeffisienten har, jo større likhet er det i fordelingen av inntekt.

I Norge steg Gini-indeksen fra 0,21 i 1986 til 0,26 i 2016. Ulikheten i disponibel inntekt steg jevnt utover 90-tallet, for så å vise store utslag på endrede skatteregler på utbytte i 2001, 2006 og 2015. Figur 1 viser utviklingen i Gini-indeksen i Norge de siste 30 årene.

Figur 1: Utviklingen av Gini-indeksen for Norge 1986-2015

Kilde: SSBs tabell 07756.

I 2001 ble det innført midlertidig utbytteskatt, noe som medførte kraftige reduksjoner i utbytteutbetalinger og forklarer mye av fallet i Gini-indeksen. Fra 2002 til 2005 økte utbyttebetalingene igjen, og spesielt i forkant av den varslede innføringen av utbytteskatt i 2006. Fram til 2006 ser vi dette som en økning i Gini-indeksen, før den faller brått i 2006. Utbytteutbetalingene, og Gini-indeksen, steg igjen i 2007.

2008 er året for finanskrisen. Krisen førte til et fall i kapitalinntekter, noe som reduserte ulikheten målt i Gini-indeksen. Fra bunnen på Gini-indeksen i 2009 var det en svak økning fram til 2013.

I statsbudsjettet for 2016 ble det varslet at det ville bli nye skatteregler, med lavere skattesats for overskudd og noe høyere skattesats for utbytte. Dette stimulerte til økte utbytteutbetalinger i 2015, og Gini-indeksen steg til 0,27.

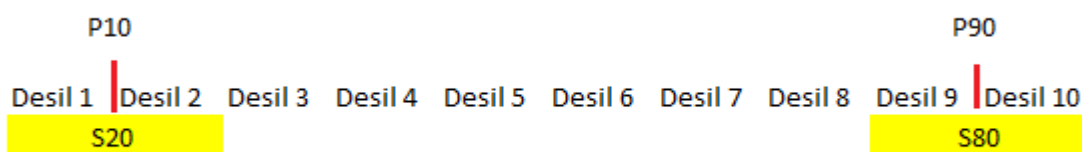
Endringer i utbytteskatt påvirker når inntekter som er bygd opp i aksjeselskap blir utbetalt. Utbytte er inntekt som tilfaller noen få av oss, og når disse får store utbetalinger, øker ulikhetene. Vi ser altså en skarp økning i Gini-indeksen fra 2014 til 2015. Dette ser vi til tross for at det har vært økonomisk lavkonjunktur med lave oljepriser og strukturelle endringer hvor det blir færre ansatte i næringer med høy lønn⁶.

I avsnitt 4 ser vi på Gini-indeksen for disponibel inntekt.

Forskjellen mellom desiler i inntektsfordelingen

En annen måte å vise forskjellene i ulikhet er å sammenligne inntektsnivået til de som tjener minst med de som tjener mest. S80/S20 og P90/P10 er to slike mål. P90/P10 viser forskjellen mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10). S80/S20 viser forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til høyeste og laveste 20 prosent i befolkningen. Figur 2 illustrerer forskjellen på disse to målene.

Figur 2: S80/S20 og P90/P10

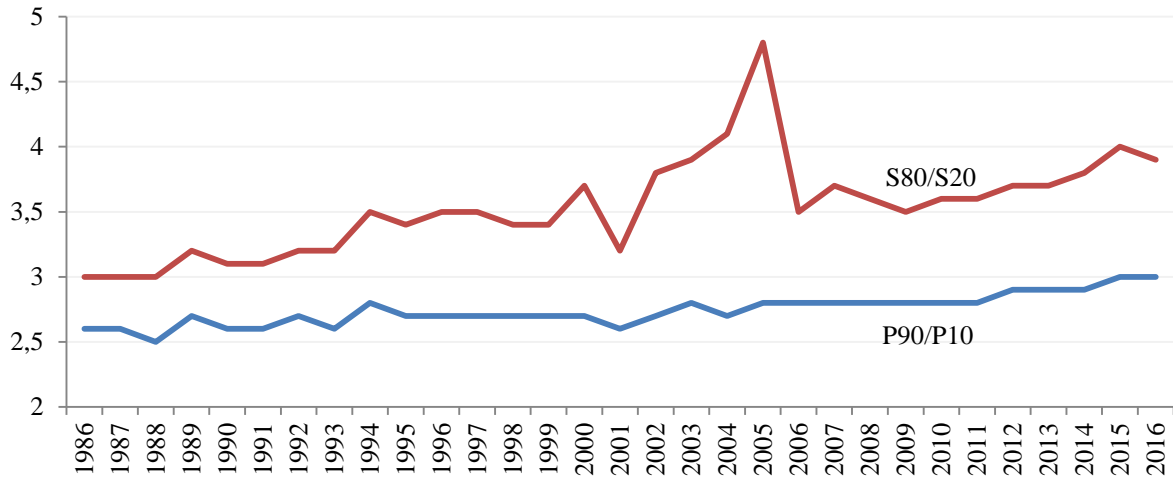

Figur 3 viser utviklingen i disse to målene, og både P90/P10 og S80/S20 viser en stigende trend. I 1986 tjente det individet med høyere inntekt enn 90 prosent av befolkningen 2,6 ganger mer enn det individet med inntekt høyere enn 10 prosent av befolkningen. I 2016 hadde forskjellen steget til 3 ganger så mye, en økning på 15 prosent. Om vi sammenligner gjennomsnittsinntekten for de 20

⁶ NOU 2017:10 Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2017, Boks 1.2

prosentene med høyest inntekt med gjennomsnittsinntekten for de 20 prosentene med lavest inntekt, så tjente gjennomsnittet av de 20 prosentene med høyest inntekt 3 ganger så mye som gjennomsnittet for de 20 prosentene med lavest inntekt i 1986. I 2015 hadde dette tallet steget til 3,9, en økning på 30 prosent.

Figur 3: Utviklingen i forskjellen mellom de som har mest og de som har minst.

Kilde: SSBs tabell 07756.

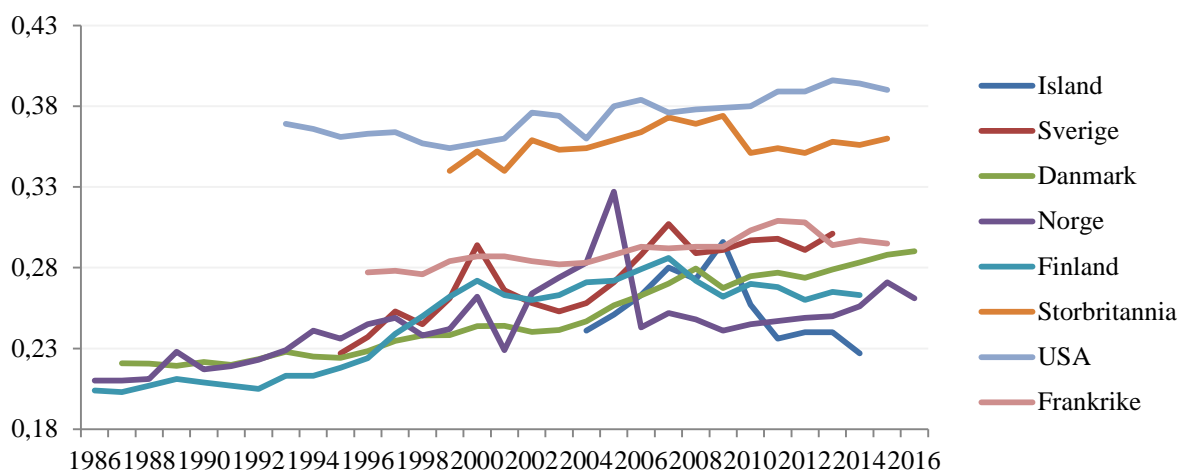
Utviklingen i S80/S20 overlapper godt utviklingen i Gini-indeksen for disponibel inntekt som vist over. Dette skyldes at det er de samme tilpasningene til skatteendringer vi ser her, og at det i hovedsak er de 10 prosent rikeste som har utbytteutbetalinger og dermed best mulighet til å tilpasse uttaket av dette til endrede skatteregler.

2. LANGSIKTIG TREND: ULIKHETEN ØKER

Til nå har vi sett at nivået på ulikhet målt ved flere ulikhetsmål er økende i Norge. Men til tross for en økende trend, er nivået i en internasjonal sammenheng fortsatt relativt lavt. De fleste land har en verdi på Gini-indeksen mellom 0,25 og 0,5. Alle de nordiske landene har lave verdier, og de har en Gini-indeks mellom 0,23 og 0,29. Til sammenligning har Mexico, Brasil, Costa Rica og Kina alle en Gini-indeks rundt 0,5.

På midten av 1980-tallet var gjennomsnittlig Gini-indeks for OECD-landene på 0,29. 30 år senere hadde denne steget til 0,32. Figur 4 viser utviklingen i Gini-indeksen i de nordiske landene, Storbritannia, USA og Frankrike de siste opp til 30 årene. De fleste landene har store, men kortsiktige svingninger i ulikhet i løpet av denne perioden. Dette kan være både et resultat av endrede skatte- og overføringsregimer, men det kan også vise økonomiske konjunktursvingninger. Felles for alle er at ulikhetsnivået ser ut til å øke når vi ser på 30-årsperioden under ett.

Figur 4: Utviklingen i Gini for disponibel inntekt de siste 30 årene

Kilde: De ulike landenes statistikkbank og statistikkbanken i OECD.

Når inntektsulikheten i befolkningen øker, er det nærliggende å tenke seg at yrkesgruppene relative forhandlingsmakt er endret i favør de sterkeste og rikeste gruppene. Den teknologiske utviklingen blir ofte trukket fram som en mulig forklaring på den økende ulikheten. Internasjonalt argumenteres det da slik at teknologisk utvikling endrer den relative forhandlingsmakten, og lønnsgapet øker (OECD 2011).

Også i Norge har teknologiutviklingen gått raskt, og den vil trolig gå enda raskere i framtida. Tall fra SSB om innovasjon i næringslivet⁷ viser at 37

⁷ <https://www.ssb.no/teknologi-og-innovasjon/statistikker/innov/hvert-2-aar>

prosent av foretakene introduserte nye varer eller tjenester i perioden 2014-2016. Det var større innovasjonsaktivitet i foretak med mange ansatte enn i foretak med få ansatte.

Senter for lønnsdannelse har analysert om hvorvidt det er teknologiske endringer alene eller maktforskyvning som forklarer hvorfor arbeidstakernes andel av inntektene har falt de siste 40 årene. De finner ingen støtte for at kapitalintensiteten må være med for å forklare lønnsutviklingen, og derfor peker de på svekket forhandlingsmakt for arbeidstakerne som en mulig forklaring for økende ulikhet. Lavere forhandlingsmakt kan skyldes lavere organisasjonsgrad på arbeidstakersiden og økt konkurranse i arbeidsmarkedet. (Bjørnstad et al 2017).

I Norge har det vært stor arbeidsinnvandring siden EØS-utvidelsen i 2004. Fra 2004 til 2017 har antallet innvandrere i Norge mer enn doblet seg. I samme periode har det vært en sterk vekst i antall sysselsatte, og all sysselsettingsvekst fra 2008 har vært blant innvandrere. SSB har undersøkt om denne arbeidsinnvandringen har påvirket lønnsdannelsen i Norge. Resultatene av analysen viser at den store tilgangen på arbeidskraft har dempet lønnsveksten i industrien i Norge (Gjelsvik et al 2015). Også Senter for lønnsdannelse har undersøkt betydningen av innvandring for norske arbeidstakere. En sterk økning i etterspørselen etter arbeidskraft har gjort at denne sysselsettingsveksten har vært mulig. Men arbeidsinnvandringen har også bidratt til redusert lønnsvekst i privat sektor, samt at produktiviteten har gått ned (Berg et al 2016). Med økt innvandring har også andelen barn som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt økt. I følge SSB var det 7,2 prosent av barna som bodde i husholdninger med vedvarende lavinntekt i 2004. I 2015 hadde dette tallet steget til 10 prosent.

3. ULIKHET OG ØKONOMISK VEKST

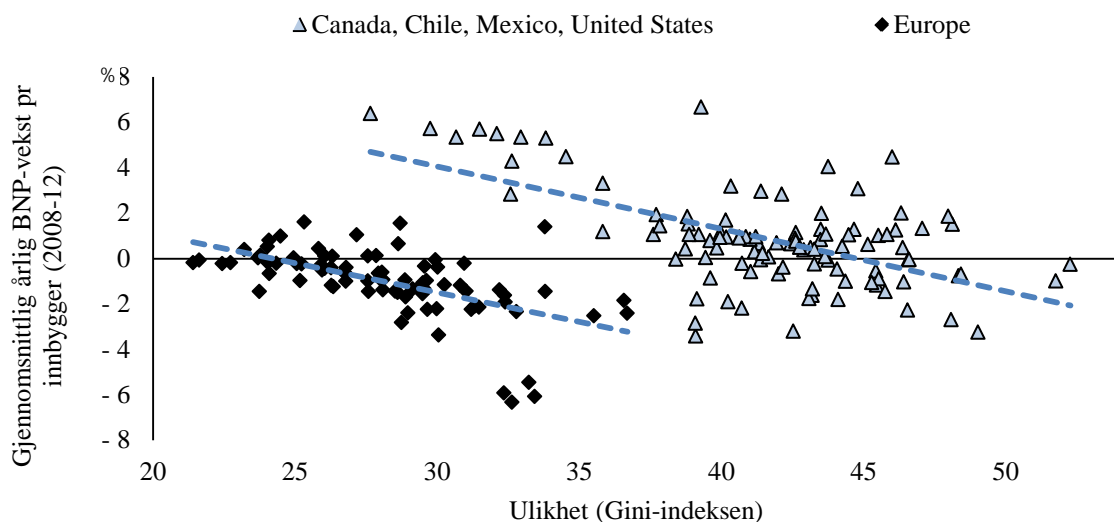
I økonomisk teori finner vi argumenter for at inntektsulikheter bidrar til både høyere og lavere økonomisk vekst. Hvordan ulikhet påvirker økonomisk vekst for et land påvirker om og hvordan myndighetene bør agere på økende ulikhet.

Man kan argumentere med at når ulikhetene øker, så vil de som har minst ha sterke *insentiver* til å gjøre mer for å bli rikere. Dette kan involvere å jobbe hardere, studere lengre og ta større sjanser, som sammen kan gi bedre økonomi for den enkelte og med det bidra til å øke produktivitet for landet.

På den annen side kan man argumentere for at når forskjellene øker, så har de som har mest størst *muligheter* til å benytte sine økonomiske fordeler for å få enda mer. De som har minst har ikke muligheter til å gå like lenge på skole, og heller ikke på like gode skoler som de som har mest. Dette påvirker igjen hvilke typer jobber man får og hvilket lønnsnivå jobben har, og dermed hvor mye denne gruppen kan etterspørre av varer og tjenester. De som har mest vil kunne ta opp større lån og ta større risiko, som gir større økonomiske fordeler.

I *In it together: Why Less Inequality Benefits All* (OECD 2015) analyseres sammenhengen mellom ulikhet og økonomisk vekst. Tallene viser at det er en klar, negativ sammenheng mellom ulikhet og økonomisk vekst, især når Europa og Amerika sees på hver for seg, som illustrert i Figur 5. På begge kontinenter ser vi at jo høyere ulikheten er, jo lavere er den økonomiske veksten.

Figur 5: Ulikhet og vekst i OECD-land 2008-2012

Kilde: OECD: *In it together. Why less inequality benefits all*. Statlink: <http://dx.doi.org/10.1787/888933207870>

Med motivasjon i denne korrelasjonen, gjorde OECD en økonometrisk analyse av sammenhengen mellom økonomisk vekst og ulikhet for å finne ut i hvor stor

grad nivået på ulikhet påvirket endringen i den økonomiske veksten. Modellen de estimerte var denne:

$$\begin{aligned} & \textit{Endring i økonomisk vekst for et gitt land i ett gitt tidsrom} \\ & = \textit{Nivået på økonomisk vekst i landet i forrige tidsperiode} \\ & + \textit{Nivået på ulikhet i landet i forrige tidsperiode} \\ & + \textit{landsspesifikke og tidsspesifikke kontrollvariable} \\ & + \textit{restledd} \end{aligned}$$

Analysen viser at en langsiktig økning i ulikheten fører til lavere vekst: dersom ulikheten blir redusert med 0,01 Gini-enhet, så vil den økonomiske veksten øke med 0,8 prosentenheter mer den neste femårsperioden, altså 0,15 prosentenheter hvert år.

Økt ulikhet svekker den økonomiske veksten. I rapporten konkluderer OECD med at endringer i arbeidslivspolitikken og arbeidsmarkedets institusjoner, som redusert avtaledekning og lavere sysselsettingsvern, har vært noen av de viktigste forklaringene på den økte ulikheten vi har sett de siste 30 årene. I neste avsnitt ser vi mer på sammenhengen mellom ulikhet i forskjellige land og organisasjonsgradene.

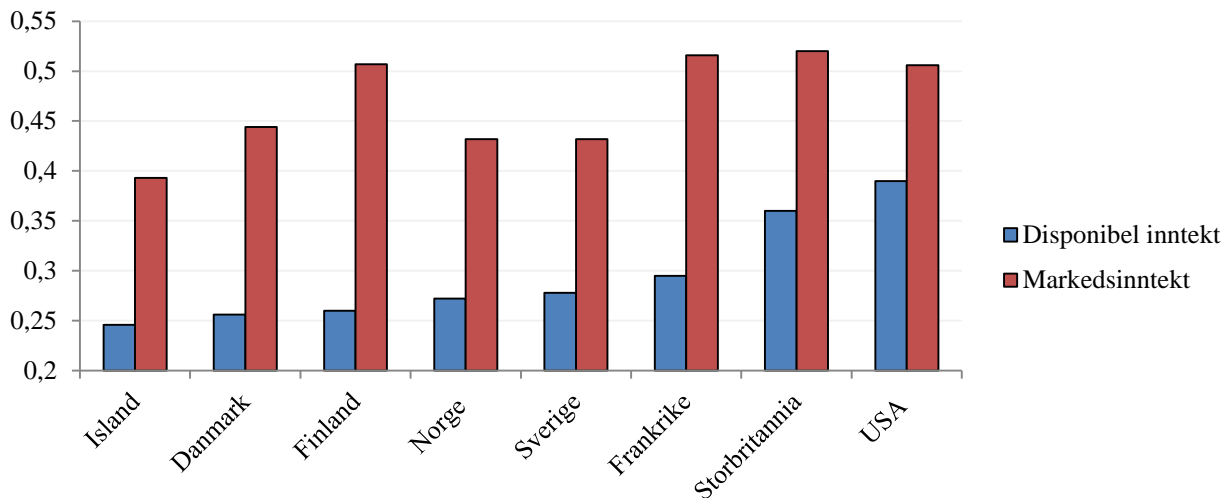
4. HVA FORKLARER ULIKHET?

Til nå har vi betraktet ulikhet målt ved Gini-indeksen for disponibel inntekt. I dette avsnittet ser vi på ulikhetene målt ved markedsinntektene. Figur 6 viser Gini-indeksen for de nordiske landene, samt USA, Frankrike og Storbritannia i 2014, for både markedsinntekt og disponibel inntekt. Nivået på Gini-indeksen både for markedsinntektene og for disponibel inntekt er lavere i de Skandinaviske landene enn i USA, Frankrike og Storbritannia. Mens Gini-indeksen for markedsinntekten i de skandinaviske landene ligger rett over 0,4, er de tilsvarende tallene for USA, Frankrike og Storbritannia rett over 0,5. Betydningen av den kollektive lønnsdannelsen med små lønnsforskjeller kommer godt til uttrykk i en slik figur.

Alle de fem nordiske landene har relativt lav Gini-indeks for disponibel inntekt, og den ligger mellom 0,25 og 0,28 i alle landene. Det reflekterer at skatter og omfordeling har en svært sentral rolle i utjevning av forskjeller i de nordiske landene. Til sammenligning er nivået på Gini-indeksen i Frankrike 0,30, Storbritannia 0,36 og USA 0,39. Island, som har lavest nivå på Gini-indeksen *før* skatter og omfordeling av de nordiske landene, har bare marginalt høyere verdi på denne enn det USA har *etter* skatter og omfordeling.

Nivået på Gini-indeksen for markedsinntekter er høyere for alle land enn for Gini-indeksen for disponibel inntekt. Dette betyr at i alle disse landene er skatter og overføringer utjevne, det vil si at de som har mest bidrar mest til de som har minst, for Gini-indeksen er lavere for disponibel inntekt enn for markedsinntekt i alle land. OECD peker på bruk av skatter og overføringer som viktig virkemiddel for å få lavere ulikhet. De nordiske og de nord-europeiske landene er skatt og overføringer allerede sentrale virkemidler i velferdsmodellen. I de nordiske landene bidrar i tillegg den kollektive lønnsdannelsen med sentrale oppgjør og små lønnsforskjeller med lavere nivåer på ulikhet også før skatter og overføringer.

Figur 6: Gini markedsinntekt og disponibel inntekt i 2015

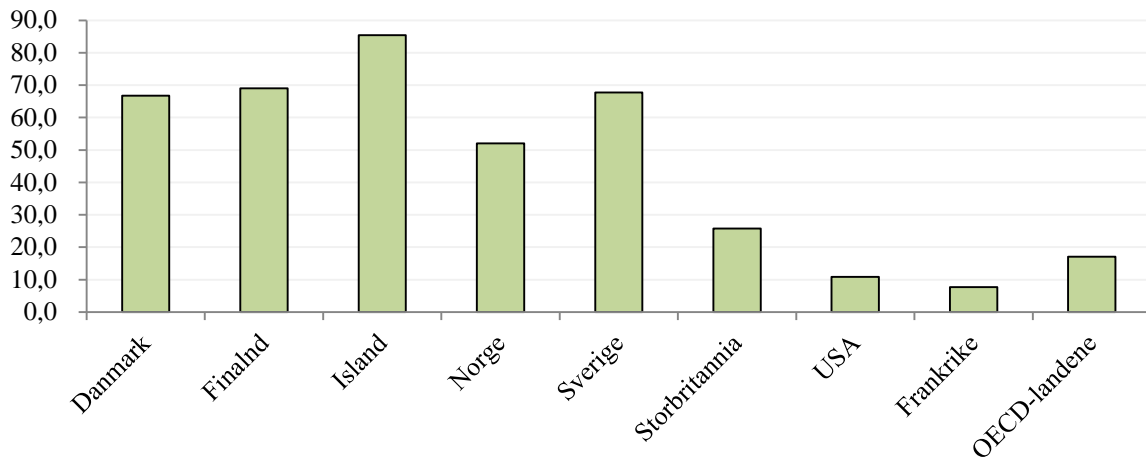

Kilde: OECD Income Distribution and Poverty Database. Tall for 2014 for Danmark og Island.

Det er en sammenheng mellom nivået på Gini-indeksen for markedsinntekter og fagbevegelsens styrke og rolle i de enkelte landene. Dette ser vi når vi sammenligner Figur 6 som viser Gini-indeksen for både markedsinntekter og disponibel inntekter og Figur 7 som viser organisasjonsgraden i de samme landene. Hvor små inntektsforskjellene er i et land, påvirker også hvor likt eller ulikt inntektsnivået er etter skatter og overføringer.

Felles for de nordiske landene er en sterk fagbevegelse, hvor en sammenpresset lønnsstruktur og sentrale oppgjør står sentralt. Island har høy organisasjonsgrad, hvor over 80 prosent av de sysselsatte er organisert. I Danmark, Finland og Sverige er rett under 70 prosent av de sysselsatte fagorganisert. I Norge er tilsvarende tall rett over 50 prosent. Dette står i skarp kontrast til Storbritannia, med om lag 25 prosent, og USA og Frankrike med under 10 prosent. Gjennomsnittet i OECD-landene er rett rundt 15 prosent av de sysselsatte er fagorganiserte.

Figur 7: Organisasjonsgrad

Kilde: OECD Labour Database: Trade Union Density 2013

I *Causes and Consequences of Income Inequality* finner IMF at en reduksjon i andelen fagorganiserte impliserer lavere forhandlingsstyrke for arbeidstakerne, som igjen gir økt lønnsulikhet. De viser at dersom inntektsandelen for de 20 prosentene med høyest inntekt øker med 1 prosentenheter, så vil BNP-veksten være 0,08 prosentenheter lavere de neste fem årene. En tilsvarende økning for inntektsandelen til de 20 prosentene med lavest inntekt, vil derimot føre til en økning i BNP-veksten med hele 0,38 prosentenheter. IMF understreker at mer fleksibilitet knyttet til ansettelse og oppsigelser, lavere minstelønner relativt til medianlønnen og lavere forhandlingsstyrke til fagforeningene fører til høyere lønnsulikhet.

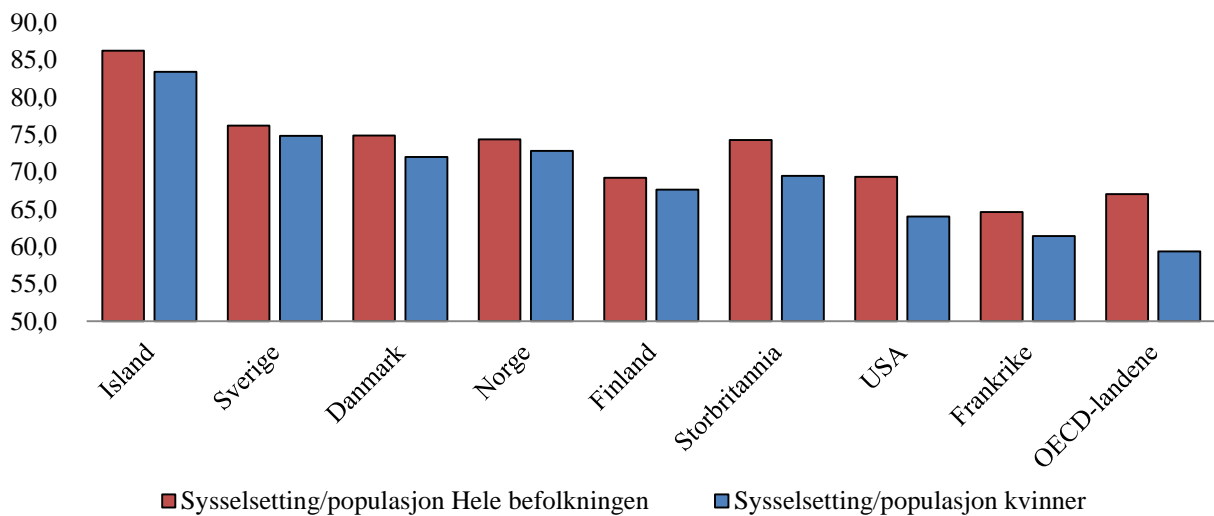
I Norge har vi stor grad av sentralisert, koordinert lønnsdannelse. Dette bidrar til små lønnsforskjeller og det har gjort det attraktivt for bedrifter å investere i kompetanseutvikling for de ansatte. Særlig vil minstelønnsatsene i tariffbestemmelsene løftes relativt høyt sammenliknet med alternative lønnsdannelsessystemer. Dette gjør det dyrt for virksomheter å ansette de med relativt svak kompetanse. Etersom arbeidsoppgaver som ikke krever kompetanse, samtidig typisk kan erstattes med kapitalutstyr og teknologi, vil både myndigheter, arbeidsgiverorganisasjoner og arbeidstakerorganisasjoner arbeide for å heve kompetansenivået til de som stiller svakest i arbeidsmarkedet.

Sysselsetting

En viktig forutsetning for at det skal være lav ulikhet mellom folk i et land, er at mange har en jobb å gå til. Dersom man står uten jobb, så står man i mange tilfeller også uten noe særlig inntekt. Dette er først og fremst tungt for den enkelte, men det er også uheldig for et land å ha ressurser som kunne bidratt til fellesskapet som ikke blir benyttet.

Figur 8 viser sysselsettingsandelene for befolkningen i alderen 15-64 i alle de nordiske landa, samt Storbritannia, USA, Frankrike og gjennomsnittet for OECD-landene. De tre skandinaviske landene har alle et samlet sysselsettingsandel på rundt 75 prosent, det samme som Storbritannia. Island har høyest sysselsettingsandel i Norden med over 85 prosent, mens Finland har en sysselsettingsandel på rett under 70 prosent, noe som tilsvarer USAs sysselsettingsandel. Lavest sysselsettingsandel er det i Frankrike, hvor rett under 65 prosent av befolkningen i alderen 15 til 64 år er sysselsatte.

Figur 8: Sysselsettingsandeler for befolkningen i alderen 15 til 64 år i 2016.

Kilde: OECD Labour Force Statistics

Det som er med på å forklare hvorfor de skandinaviske landene har høy sysselsettingsandel, er at mange kvinner også tar del i lønnet arbeid. Island har høyest sysselsettingsandel blant kvinner, hvor over 83 prosent av kvinnene i alderen 15 til 64 år er sysselsatte. Deretter kommer de tre skandinaviske landene hvor Sverige har omtrent samme sysselsettingsandel for kvinner som for menn, og den er da rett under 75 prosent. I Norge og Danmark er sysselsettingsandelen for kvinner om lag 72 prosent. Dette står i skarp kontrast til gjennomsnittet i OECD-landene hvor sysselsettingsandelen er 67 prosent i hele befolkningen, mens kun rett under 60 prosent av kvinnene er sysselsatte. I de Nordiske landene under ett er altså gjennomsnittlig sysselsettingsrate høyere enn sysselsettingsraten for menn i OECD-landene.

En grunn til at de nordiske landene har høy sysselsettingsandel også blant kvinner, er satsningen på spesielt barnehage og eldreomsorg, typiske ulønnede omsorgsoppgaver som kvinner tradisjonelt har tatt seg av. Å legge til rette for at familier kan ha barn, samtidig som begge foreldrene kan ha lønnet arbeid utenfor hjemmet, bidrar både til å sikre fødselsratene, og med det framtidige generasjoner, og til at sysselsettingsandelene blir gode også blant kvinner.

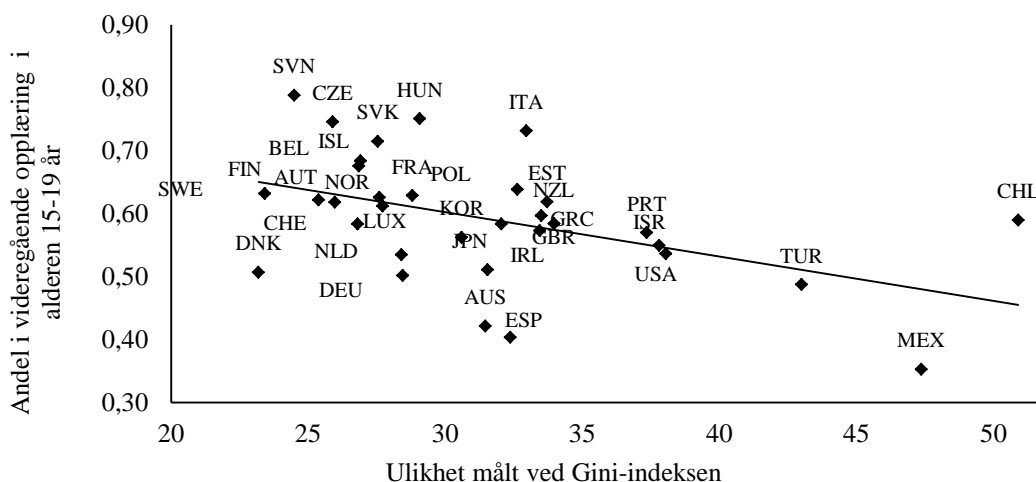
At en stor andel av befolkningen er i jobb, er positivt både for den enkelte, for den enkeltes økonomi og for landets økonomi. At mange er i jobb, betyr også at fellesskapet enklere kan finansiere velferdsgoder som barnehage og eldreomsorg. Men at mange er sysselsatte muliggjør også finansiering av et felles forsikringsnett som sykelønnsordninger eller arbeidsledighetstrygd om man blir syk eller arbeidsløs. Disse ordningene hvor alle er universelt sikret, bidrar til en likhetsfølelse og tillit til samfunnet.

Arbeid til flest mulig er selvfølgelig viktig for at det ikke skal bli for stor ulikhet innad i befolkningen. Men det sier også mye om et samfunn hvilke ordninger det er for de som ikke deltar i lønnet arbeid. Årsakene til at man ikke har jobb kan være mange og sammensette. En del av de som ikke er sysselsatte er arbeidsløse. Andre kan være syke eller uføre. Hvilke trygdeordninger samfunnet har, er også med på å forklare om det er stor eller liten forskjell på folk. Men en ting er sikkert: jo flere som er sysselsatt og bidrar til verdiskapningen i et samfunn, jo større er skatteinngangen og landets mulighet til å omfordele via skatter og overføringer.

Kompetanse

Hvilken jobb man har, eller nærmere bestemt hvilken kompetanse man har mulighet til å få, påvirker hvor likt eller ulikt et samfunn er. I sine analyser finner OECD at den økte ulikheten over de 30 siste årene har ført til at de 40 prosentene med lavest inntekt har hatt mindre muligheter til å investere i utdanning og i kompetanse, og at inntektsulikhet påvirker utdanningsnivået i et land negativt. Dette er særlig relevant i land uten gratis utdanning. Figur 9 viser korrelasjonen mellom nivået på Gini-indeksen i et land og andelen i videregående opplæring for aldersgruppen 15-19 år. Vi ser at jo høyere inntektsulikheter det er i et land, jo lavere andel av befolkningen i alderen 15-19 år går på skolen.

Figur 9: Sammenhengen mellom andel i videregående opplæring og nivå på ulikhet i landet

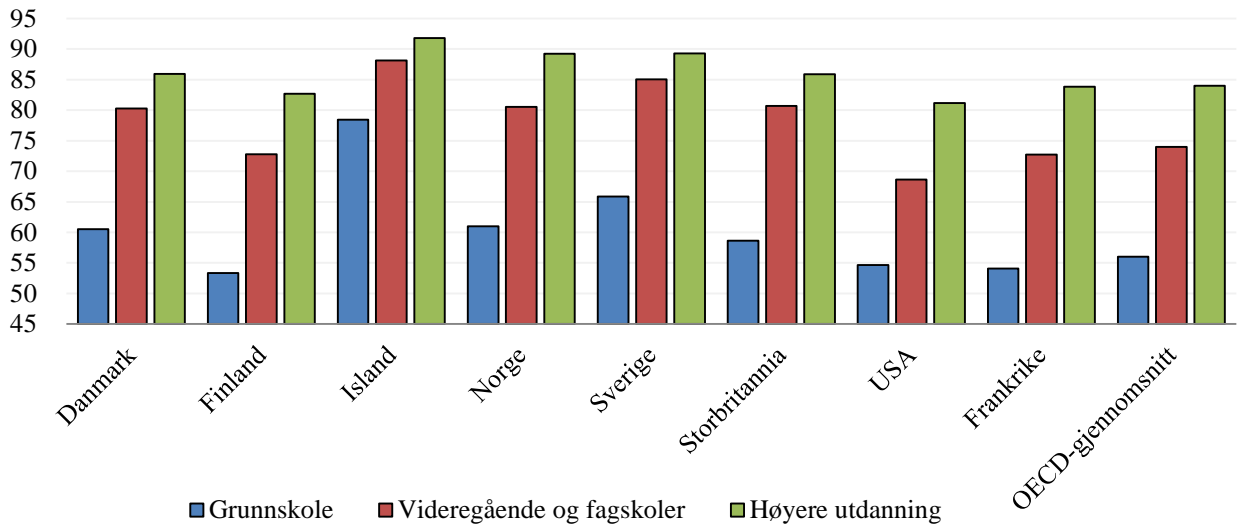

Kilde: OECD In it together, why less inequality benefits all. Statlink: <http://dx.doi.org/10.1787/888933207806>

Disse resultatene impliserer at de negative effektene av ulikhet på vekst ikke bare handler om fattigdom, men at politikken også må handle om lønnsutvikling, kompetanseheving og arbeidsmarkedspolitik.

I Figur 10 viser vi at sysselsettingsandelen for befolkningen i alderen 25-64 år, øker med økt fullført utdanning. Dette betyr at de som fullfører en utdanning har større sjanse til å være i arbeid. Som vi ser i figuren er dette gjeldende for alle de nordiske landene, samt Storbritannia, USA, Frankrike og OECD-gjennomsnittet er dette tilfellet. For de som har fullført videregående utdanning er rett i overkant av 60 prosent sysselsatte i Norge. Sysselsettingsandelen stiger til 81 prosent for de som har fullført videregående og fagskoler, mens den er 89 prosent for de med høyere utdanning. Tilsvarende tall for OECD-gjennomsnittet er henholdsvis 56, 74 og 84. Sysselsettingsnivået for de utdanningsgruppene er jevnt over høyere i Norge enn for OECD-gjennomsnittet, men variasjonen mellom dem er noenlunde den samme.

Figur 10: Sysselsettingsandeler etter utdanningsnivå 25-64 år

Kilde: OECD Educational attainment and labour-force status

Når utdanningsnivå henger så tett sammen med sysselsettingsandeler, er det viktig for graden av likhet i et samfunn hvor mange som har mulighet til å ta høyere utdanning. I de nordiske landa er det stor grad av offentlig finansiert utdanning. Muligheten den enkelte har for å ta utdanning avhenger ikke av størrelsen på foreldrenes lommebok.

5. GRUNN TIL BEKYMRING?

I vedlegg 3 til Fordelingsutvalget (NOU 2009:10) skriver Moene et al om Likhetsmultiplikatoren. Her forklarer de at ulikhet avler mer ulikhet, eller motsatt, at mer likhet avler mer likhet. Dette skjer når størrelsen på velferdsstaten og graden av sentraliserte lønnsoppgjør sees i sammenheng. Både graden av koordinering i lønnsdannelsen og omfanget til velferdsstaten vil i følge forfatterne bidra til lavere lønnsforskjeller. Den ene mekanismen er at velferdsstaten støtter de svakeste gruppene mest, og derigjennom styrker velferdsstaten grupper som ellers ville stilt svakt i arbeidsmarkedet. Den andre mekanismen er at små lønnsforskjeller øker velferdsstatens popularitet. Små lønnsforskjeller fører til at de fleste ønsker generøse velferdsordninger. Mindre ulikhet gir altså et ønske om større velferdsstat.

Ved å kombinere disse to, får man en prosess der velferdsstaten bidrar til å presse sammen lønnsforskjellene og der små lønnsforskjeller bidrar til oppslutning om velferdsstaten.

Dersom inntektsulikhetene i Norge fortsetter å øke i samme takt som den har gjort fra midten av 1980-tallet, vil ulikhetsnivået i Norge nærme seg OECD-gjennomsnittet, og vi risikerer dermed en kraftig svekkelse av den norske modellen.

Siden EU-utvidelsen i 2004 har det vært stor arbeidsinnvandring fra Øst-Europa til Norge. Arbeidsinnvandringen skjer hovedsakelig til bransjer med lav avtaledekning. Sosial dumping og lavlønnskonkurransen har ført til at noen utsatte grupper får svært lav inntekt, enten på grunn av svekket lønnsvekst eller reduserte muligheter til å få jobb. Allmenngjøring av tariffavtaler og mer aktiv arbeidsmarkeds- og kompetansepolitikk kan motvirke dette.

En viktig forutsetning for at det skal være lav ulikhet mellom folk i et land, er at mange er i jobb. Andelen sysselsatte har falt gjennom det siste tiåret, og i nedgangstider i arbeidsmarkedet er det spesielt tungt for unge å komme seg inn. Unge er også de første som faller ut.

Som analysen til OECD viste, henger økt ulikhet sammen med lavere vekstevne, slik at det blir mindre velstandsøkning å fordele. Det må derfor satses på kompetanse, både for å få folk i jobb og for å få folk til å fortsette å jobbe, fordi høye sysselsettingsandeler er essensielt for å redusere inntektsulikheter.